

Шапочкіна О. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської філології
Київського університету імені Бориса Грінченка

ДЕФІНІЦІЯ «СТАН» У СИСТЕМІ ФІЛОСОФСЬКИХ КАТЕГОРІЙ

Анотація. У дослідженні представлено огляд категорії стану давньогрецькими мислителями, філософами нових часів та сучасне бачення окресленої проблеми. Автором уточнено та узагальнено думки про стан як активну чи процесуальну або результативну дію на предмет, на об'єкт. Автор класифікує категорію стану за характером виявлення та за способом дій.

Ключові слова: дефініція, стан, філософська категорія, категорія стану, процесуальна дія, результативна дія.

Постановка проблеми. Останнім часом зростає науковий інтерес до вивчення універсальних мовно-граматичних категорій. Об'єктом уваги дослідників стає функціональний діапазон граматичних форм та значень, які репрезентують поняттєвий зміст реалій об'єктивної дійсності, таких як стан, простір, час, причина, наслідок, мета, умова та інші. Категорія стану цілісно відображає єдність філософських категорій буття, матерії, простору і часу та руху. Стан є узагальненим відображенням взаємозв'язку явищ дійсності. Наразі існує досить незначна кількість публікацій, присвячених філософському розгляду проблеми категорії стану загалом. Саме тому назріла необхідність дослідження філософської сутності категорії стану.

Категорію стану трактують в аспектах логіко-філософського та онтологічного виявлення такі вчені, як Аристотель, Архімед, Е. Бенвеніст, Г. Гегель, Р. Декарт, І. Кант, Г. Лейбніц, Т. Лукрецій, Дж. Локк, І. Ньютон, Платон, В. Соколов, А. Сіманов та ін.

Мета статті полягає у вивченні сутності феномену категорії стану у філософській інтерпретації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Понятійна категорія стану презентується у мовній картині світу будь-якої мови. Категорія стану виокремлюється поряд із такими категоріями, як матерія, рух, якість, кількість, простір, час, сутність, явище та інші. Розвиток категорії стану безпосередньо зумовлений рівнем розвитку науки і системою поглядів та уявлень, легітимних у той чи інший період у науковому знанні.

Походження речей та закономірності їх змін цікавили ще античних мислителів. Античні філософи Фалес, Анаксимен, Геракліт, Емпедокл не використовували термін «стан» як наукове поняття. Цією дефініцією вони позначали прояви буття, першооснови світу, коли відбувався процес перетворення з одного стану в інший. Фалес, спостерігаючи зміни, які відбувалися навколо нього, зазначав, що «сутність чогось зберігається, а стан змінюється» [1, с. 11].

Стан у давньогрецьких мислителів є ступенем пізнання світу. Знання сукупності станів як прояву єдиної основи – це і є знання всього світу загалом. Демокрит одним із перших філософів пов'язав стан матерії з рухом, внаслідок якого матерія (атоми) змінюють свій стан на інший. Античні науковці розглядали стан як один із принципів збереження та зміни; цей висновок сформульований Лукрецієм: «<...> з одного стану все

переходить в інший. Не залишається нічого статичним – природа все змушує змінюватися <...>» [7, с. 61].

Подальший розвиток категоріальних структур знаходить своє відображення у працях Платона й Аристотеля. Платон уводить у свої теорії категорію стану, яка, з одного боку, характеризує спосіб знаходження ієрархії ідей, з іншого – відображає їхній діалектичний характер. Платон писав: «<...> коль скоро єдине покоїтся и движется, оно должно изменяться в ту и другую сторону, потому что только при этом условии оно может пребывать в обоих состояниях <...>» [8, с. 458], тобто єдність визначає характер змін своїх станів. Стан відображає у Платона єдність протилежностей у процесі їх зміни. Мислитель відмічав, що: «<...> страдания и удовольствия существуют у нас совместно, и в одно и то же время возникают ощущения этих взаимно противоположных состояний <...>» [9, с. 52].

Аристотель у своєму трактаті «Категорії» виокремив 10 категорій одиничного та спільного: сутність, кількість, якість, відношення, місце, час, розташування, стан (володіння), дія, страждання [2, с. 51–90]. Слово «стан» у текстах «Категорій» вживається у різних значеннях, що вносить деяку плутанину в розуміння сутності цієї аристотелівської категорії. У перекладі з грецької мови дефініція «стан» розуміється як «знаходиться у будь-якому стані, щось мати, матися на увазі тощо»). Вочевидь, влучніша назва цієї категорії – «володіння».

Дефініція «стан» розглядалася Аристотелем як різновид категорії якості. Античний філософ свого часу виокремив чотири види якості, поняття «стан» стосується першого та третього видів. Перший вид – це стійкі та нестійкі якості. Під нестійкими якостями і малися на увазі «стани»: «<...> нестійкими якостями або станами називаються такі якості, які легко піддаються коливанням та швидко змінюються, наприклад здоров'я і хвороба, тепло і холод тощо <...>» [2, с. 73]. Інший вид якості – «<...> ті явища, які виникають внаслідок чого-небудь швидкоплинного, називають станами <...>» [2, с. 75].

Проте категорія стану підлягала дослідженням і надалі. Так, Р. Декарт, Дж. Локк, розробляючи свої філософські концепції, виокремили три основоположні категорії, зокрема й «стан» (поряд із субстанцією та відношенням). У ньютонівській механіці стан розглядався як кількісна характеристика руху. Зокрема, кількісні характеристики в описі станів природи ввів Архімед, створивши статику. Мислителем була поставлена проблема теоретичної диференціації руху, передусім описів станів тіла у певний момент часу. Розробка окресленої проблеми І. Ньютоном привела до заперечення суто якісної аристотелівської концепції стану. За І. Ньютоном стан є моментом прояву існування об'єктів, які можливо кількісно описати.

У нові часи дефініцію «стан» можна знайти у працях Г. Лейбніца у вигляді космологічної ідеї та уявлення про суміжність та взаємозв'язок станів. Г. Лейбніц зазначав, що все у Всесвіті знаходиться у такому зв'язку, що теперішнє завжди ховає на своїх теренах майбутнє, і будь-який певний стан пояс-

нюється природним чином виключно із безпосередньо передуючих йому [6, с. 418].

Заслуговують уваги й погляди щодо поняття «стан» І. Канта та Г. Гегеля. І. Кант розуміє під станом конкретні форми прояву буття субстанції (та об'єктів), такі як спокій та зміна, рівновага та рух тощо. Згідно з І. Кантом зміна є спосіб існування, який іде за іншим способом існування того ж самого предмету [5, с. 271]. Таким чином, І. Кант протиставляє стан як щось безперервно змінне тому, що у предметі відносно константне. Ця відносна константність є субстанцією. Будь-яка зміна, як відмічав І. Кант, є виникненням нового стану, відмінного від попереднього.

Розглядаючи питання зміни станів, І. Кант писав, що будь-який перехід з одного стану в інший здійснюється у час, який знаходиться між двома моментами, причому перший момент визначає стан, з якого виходить предмет, а інший – стан, до якого предмет приходить. Між цими двома моментами існує проміжний стан, тобто зміна [4, с. 200]. Інакше кажучи, зміна станів безперервна: ні час, ні явища у часі не складаються із частин, які були би найменшими.

Найповніше діалектика поняття «стан» розкривається у Г. Гегеля. Розглядаючи перший етап розвитку абсолютно-го духу як послідовну зміну категорій «якість», «кількість», «міра» у сфері буття, Г. Гегель визначає поняття «стан» як форму прояву буття змінюваного субстрату – світового духу, тобто так само, як і категорії якості, кількості та міри. Г. Гегель пов'язує поняття «стан» із категорією «міра», уявляючи його як «зняту міру». Розглядаючи категорії якості і кількості в їх зв'язку та визначаючи кількість як «зняту якість», Г. Гегель прийшов до висновку, що завдяки подвійному переходу – спочатку якості у кількість, а потім кількості у якість – виникає якісна кількість – міра.

Отже, поняття «стан» співвідноситься із категоріями якості, кількості, міри, не збігаючись із ними за «сферами їхньої дії», однак виокремлюючи головне, суттєве. «Стан» є єдністю якісних та кількісних сторін, найбільш суттєвих, що визначають реалізацію об'єктивного стану, і являє собою конкретизовану міру. Поняття «стан», безумовно, існує там, де функціонують категорії якості, кількості та міри. Окрім того, поняття «стан» тісно пов'язане із категоріями простору, часу, руху. Рух визначає зміну станів об'єкта у результаті взаємодії. Стан спокою означає ті стани руху, які забезпечують стабільність предмету, зберігання його якостей.

Зауважимо, що в сучасній філософській літературі категорія «стан» трактується по-різному. У більшості джерел стан визначається як одна із основних характеристик живої та неживої природи, наприклад: «стан – це категорія наукового пізнання, що характеризує здатність рухомої матерії до прояву у різних формах із властивими їм істотними ознаками та відношеннями <...>» [11].

Підкреслюючи зв'язок мови й мислення, Е. Бенвеніст відмічав, що перераховані Аристотелем категорії є передусім мовними категоріями, і Аристотель, виокремлюючи їх як універсальні, отримав у результаті основні та вихідні категорії мови, на якій він мислить [3].

У сучасній філософській інтерпретації стан – це конкретна (активна) чи процесуальна або результативна дія на предмет, на об'єкт. Стан уособлюється у таких виявленнях, як рух, переміщення, наприклад: нім. *laufen, schwimmen, fliegen, reisen*; англ. *go, drive, travel, swim, jump, run*; конкретна фізич-

на дія, наприклад: нім. *waschen, weben, nähen*; англ. *wash, feed, share, cut, paint, dig*; мовна дія, наприклад: нім. *rufen, erzählen, nachrichten*; англ. *speak, complain, sell, babble, cry*; донативна дія, наприклад: нім. *geben, nehmen, überreichen*; англ.: *give, take, assist*.

Кожне вищезгадане станове виявлення складається із певних дій: ментальних, наприклад: нім. *nachdenken, grübeln, absehen*; англ. *meditate, reason, devise, conceive, deliberate, think, deliberate*; емоційних, наприклад: нім. *sich ärgern, zornen*; англ. *pet, dream, wish, appreciate*; фізіологічних, наприклад: нім. *schlucken, kratzen, fressen*; англ. *eat, drink, breathe, chew*; модальних (називаючи спосіб поведінки), наприклад: нім. *verwöhnen, betrügen, mogeln*; англ. *serve, hide, bilk*. Станова дія та станове виявлення можуть знаходитися у двох процесах: констатації, наприклад: нім. *erzählen über*; англ. *speak about smth, give smb*, або інтерпретації, наприклад: нім. *schimpfen, beurteilen*; англ. *scold, sentence, blame, decrease, instruct*.

Також, досліджуючи категорію «стану» у філософській інтерпретації, варто розглядати її у нерозривному взаємозв'язку із суб'єктами та об'єктами, якими, у свою чергу, є особи, які перебувають у певному фізичному та духовному станах, наприклад: нім. *kränken, sich erkälten, klagen*; англ. *get sick, suffer, miss*; предмети, наприклад: нім. *blühen*; англ.: *dry, wither, bloom, foam*; середовище та простір, наприклад: нім. *blitzen, donnern, scheinen*; англ. *flash, thunder, seem*.

Узагальнюючи вищезазначені думки, можна відмітити, що стан – це філософська категорія, яка відображає специфічну форму реалізації буття, фіксує момент стійкості у зміні, розвитку, русі матеріальних об'єктів у певний момент часу при певних умовах [10, с. 60].

Висновки. Отже, категорія стану є однією із основних категорій пізнання, яка охоплює все суттєве у світі, виокремлює річ на основі її різноманітних характеристик та слугує для висвітлення ситуацій практично всіх сфер життєдіяльності людини та навколишньої дійсності (опис явищ природи, стану речей тощо). Проведені дослідження категорії стану у її філософському розумінні дають можливість стверджувати, що цілісна картина світу може уособлюватися в русі, у статичному вигляді або у процесі становлення. Перспективою подальших розвідок може бути онтологічна сутність категорії стану на різних етапах її еволюції.

Література:

1. Антология мировой философии в 4-х т. Т. 1. // Под ред. В.В. Соколова. М. 1969. – С. 11.
2. Аристотель. Категории//Сочинения: В 4-х т. – М. : Мысль, 1978. Т. 2. – С. 51–90.
3. Э. Бенвенист. Общая лингвистика. Благовещенск, БГК им. И.А. Бодуэна де Куртене, 1998. – 360 с.
4. Гегель Г. В. Ф. Наука логики // Соч. Т. 1. М.; Л., 1930. – С. 168–169.
5. Кант И. Критика чистого разума // Соч.: В 6-ти т. Т. 3. – М., 1964. – С. 271.
6. Лейбниц Г. Новые опыты о человеческом разуме. – М., 1936. – С. 418.
7. Лукреций Т.К. О природе вещей. //Пер с лат. – М 1983. – С. 61.
8. Платон. Сочинения в 3-х т. Т. 2. под ред. А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса. – М. 1970. – С. 458.
9. Платон. Собр. Соч. в 4-х т. Т. 2. – М. Мысль, 1993. – С. 52.
10. Симанов А.Л. Понятие «состояние» как философская категория. – Новосибирск: Наука. – 1982. – С. 60
11. Философский энциклопедический словарь. М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

Шапочкина О. В. Дефиниция «состояние» в системе философских категорий

Аннотация. В исследовании представлен обзор категории «состояние» древнегреческими мыслителями, философами новых времен и современное видение обозначенной проблемы. Автором уточнены и обобщены мысли о состоянии как активном, процессуальном или результативном действии на предмет, на объект. Автор классифицирует категорию состояния по характеру обнаружения и по способу действий.

Ключевые слова: дефиниция, состояние, философская категория, категория состояния, процессуальное действие, результативное действие.

Shapochkina O. The definition of “voice” in the system of philosophical categories

Summary. In the study presented an overview of the category of “voice” of the Greek thinkers, philosophers new era and modern vision outlined problems. The author clarified and summarized the views of “voice” as active or procedural or effective action on the subject to the object. In particular, the author classifies the nature category status detection, and the method of action.

Key words: definition, condition, philosophical category, category of voice, procedural action, effective action.